

Moments perillosos pel manteniment de la jurisdicció d'Andorra (s. XIV-XVIII)

Domènec Bascompte i Grau

Historiador i arxiver del Comú de Canillo
dmc@andorra.ad

Resum

Moments perillosos pel manteniment de la jurisdicció d'Andorra (s. XIV-XVIII)

El Principat d'Andorra avui és un estat independent amb reconeixement internacional, però després de la signatura dels Pariatges veié en diferents moments compromesa la seva jurisdicció basada en el cosenyoriu. El respecte envers el cosenyoriu d'Andorra, amb els Bisbes d'Urgell, Comtes de Foix i Reis de França com a Senyors d'Andorra, va permetre que Andorra no fos incorporada a la Corona d'Aragó, a França ni a Espanya.

Resumen

Momentos peligrosos para el mantenimiento de la jurisdicción de Andorra (s. XIV-XVIII)

El Principado de Andorra es hoy un estado independiente con reconocimiento internacional, pero después de la firma de los "Pariatges" vio comprometida su jurisdicción basada en el coseñorío en diferentes momentos. El respeto hacia el coseñorío de Andorra con los obispos de Urgel, los condes de Foix y los reyes de Francia como a señores de Andorra, permitió que Andorra no fuera incorporada a la Corona de Aragón, a Francia ni a España.

Résumé

Moments dangereux pour le maintien de la juridiction d'Andorre (XIVème - XVIIIème siècles)

La Principauté d'Andorre est aujourd'hui un état indépendant, doté d'une reconnaissance internationale, mais après la signature des *Paréages* elle trouva compromise, à différents moments sa juridiction basée sur la coseigneurie de l'Andorre. Le respect envers la coseigneurie d'Andorre avec les évêques d'Urgell, comtes de Foix et rois de France en tant que «seigneurs» d'Andorre, permit que l'Andorre ne soit pas annexée à la couronne d'Aragon, à la France ou à l'Espagne.

Abstract

Dangerous moments for the maintenance of Andorra's jurisdiction (14th-18th centuries)

Today, the Principality of Andorra is an independent state with international recognition, but after the signing of the *Pariages*, its jurisdiction based on joint rule was compromised at different times. Respect for the joint rule of Andorra, with the Bishops of Urgell, Counts of Foix and Kings of France as joint lords of Andorra allowed Andorra not to be incorporated into the Crown of Aragon, France or Spain.

És difícil d'entendre com en la situació geopolítica del segle XXI que encara existeixin un conjunt d'estats a Europa que des de l'edat mitjana han sobreviscut als seus orígens i no han estat incorporats a territoris estatals més grans com poden ser Espanya, França, Itàlia, Alemanya o Àustria. Molts territoris ens els seus orígens independents, avui incorporats a grans estats, no varen aconseguir sobreviure com a territoris independents. En el fons, la supervivència d'aquests petits territoris en l'Europa actual és el fruit de voluntats, de l'atzar o de casualitats històriques.

Després de la caiguda de "l'Imperi Carlemany" la llista de territoris independents en els seus orígens feudals, és a dir senyoriu, és molt extensa. En citaré alguns exemples propers a Andorra: Comtat d'Urgell, Vescomtats de Caboet i Castellbó, Comtat de Foix, Bisbat d'Urgell, Vescomtat del Pallars, Comtat de Cerdanya, ... Tots ells acabaren essent incorporats a unitats jurisdiccionals reials més petites i després més grans. Corona d'Aragó, Regne d'Espanya, Regne de França, República Francesa. Andorra no va ser incorporada a la Corona d'Aragó ni al Regne de França, i va aconseguir sobreviure a diferents pressions i temptacions. No va ser fàcil per als microestats europeus sobreviure als diferents moments perillosos per al manteniment de la seva situació jurisdiccional original i ara han de ser reconeguts i considerats en la nostra Europa de les grans potències estatals.

De les jurisdiccions senyoriales a la creació dels regnes

A l'edat mitjana, un comtat era un territori governat per un comte. Fou la principal demarcació administrativa i de govern a l'època de l'Imperi Carolingi. En aquells

moments els territoris es dividien en comtats, vescomtats, seus episcopals i marques. El comtat era dividit en vegueries comtals, que podien coincidir amb un castell o amb una vall.

A Europa entre els segles IX i XI hi hagueren més jurisdiccions senyoriales que reials. En cito alguns exemples. A Anglaterra s'hi podien comptar fins a 83 comtats. Per recordar-ne alguns: Yorkshire, Sussex, Cornualla, Hampshire o Kent. A l'actual Alemanya la divisió es va fer en ducats com els de Saxònia, Frèsia, Baviera, Francònia o Seràbia. A Bèlgica i els Països Baixos també es trobaven alguns comtats i ducats com els Luxemburg, Güeldre, Holanda, Zelanda, Flandes, Borgonya, Namur, Brabant, Limburg, Artois, Rethel o Nevers. A l'actual Itàlia es podien localitzar 18 comtats com els de Avellina, Lecce, Ginebra, Savoia o Ventimiglia.

Mapa de l'imperi de Carlemany l'any 843. Foto: Granger

Més prop de les Valls d'Andorra i en relació amb la nostra història, a França, on el primer regne fou els del Francs, van arribar a existir més de 300 comtats, ducats i vescomtats com els comtats d'Agen, Anjou (Angers), Besiers, Blois,

Carcassona, París, Provença, Tolosa, Foix. Els ducats de Normandia, Bretanya, d'Aquitània, de Gascunya, Borgonya. De vescomtats, molts n'existiren molts més, però per a la història d'Andorra ens interessen el Vescomtats de Caboet i de Castellbó, que foren un domini dels Comtes de Foix.

A la Península Ibèrica es va donar una particularitat: estava ocupada pels musulmans des del 711 i amb la reconquesta que s'inicià a Astúries es varen crear els primers regnes o territoris cristians. La Península Ibèrica no quedà lliure del domini musulmà fins l'any 1492, amb la recuperació del Regne de Granada en mans de Boabdil. Amb l'avenç de la reconquesta es va crear el comtat de Castella dins del Regne d'Astúries i de Lleó. El comtat de Castella, tenia altres comtats germans com els de Lantarón y Cerezo o el de Burgos. Altres comtats fronteres eren els d'Álava o el de Monsó. També limitava amb els regnes de Pamplona i de Nájera. La coronació del comte castellà Fernando Sánchez, com a rei d'Astúries i Lleó va significar la fi del Comtat de Castella, l'any 1037 i la creació de la Corona de Castella.

A la Gòtia, posteriorment Catalunya Vella, en l'època carolíngia el territori es repartia en els primitius comtats catalans del Rosselló, del Conflent, de Peralada, d'Empúries, de Besalú, de Girona, d'Osona, de Berga, de Cerdanya, de l'Urgell, de Barcelona, del Pallars i de la Ribagorça. A la baixa edat mitjana es crearen els comtats de Cardona o de Prades.

Mapa dels comtats catalans. Foto: Viquipèdia, la enciclopèdia lliure

Les Valls d'Andorra quedaren incorporades al Comtat d'Urgell l'any 839, per decisió de Carles el Calb, fill de Carlemany. L'any 1133 el Comte d'Urgell vengué el seus drets sobre les Valls d'Andorra al Bisbe d'Urgell, amb què les nostres Valls passaren d'un senyoriu laic a un senyoriu eclesiàstic. A partir d'aleshores els Bisbes d'Urgell esdevenen un dels senyors o prínceps d'Andorra fins a l'actualitat.

Entre els segles xi i xv a la majoria de territoris europeus els reis són reconeguts com els nobles o senyors més potents, aconseguint crear jurisdiccions reials que són conegudes com a regnes. Tot i així, no tots els senyorius laics o eclesiàstics foren incorporats a un regne, però entre els segles xvi i xix la majoria de jurisdiccions senyorials o eclesiàstiques s'anaren incorporant als regnes o a les repúbliques, excepte en alguns casos com el del Cosenyoriu de les Valls d'Andorra.

Dins una mateix territori podien conviure diversos regnes, que sovint tenien un monarca en comú, però que conservaven els seus privilegis, furs i formes de govern pròpies. En la majoria dels casos els regnes d'una mateixa unitat territorial, normalment per motius geogràfics, acabaren creant un regne més gran.

A la península Ibèrica, un cop recuperats tots els territoris en poder dels musulmans, es crearen les corones de Castella (on s'hi va incloure el Regne Astur-Lleonès), d'Aragó (composat pel Regne d'Aragó, el Regne de València i el Regne de Mallorca) i el Regne de Navarra (en poder dels borbons francesos fins al segle xvi). El Regne sud de Navarra fou incorporada a la Corona de Castella per Ferran el Catòlic l'any 1412. La Corona d'Aragó fou incorporada a la Corona Castellana pel rei Felip V, un cop acabada la Guerra de Successió Espanyola (1705-1716), amb què es donava origen a l'actual Regne d'Espanya. El Regne de Portugal s'independitzà del de Castella l'any 1668.

El procés d'unificació de les diferents jurisdiccions senyorials i eclesiàstiques es produí a França entre els segles xi i xvii, amb què s'originà una de les monarquies més potents d'Europa. Per la història d'Andorra fou important la integració del Regne de Navarra francès (on s'inclouïa el Comtat de Foix) a la Monarquia Francesa l'any 1598, com es veurà més endavant.

Mapa dels regnes europeus al segle xv.
Foto: Viquipèdia, la enciclopèdia lliure

La creació de grans regnes donà peu a la lluita en forma de guerres per la ocupació de territoris fronterers per l'hegemonia a Europa de les diferents potències: L'imperi, França, Anglaterra i la monarquia hispànica. El Pirineu també fou l'escenari de les lluites entre França i la monarquia hispànica pel control de territoris fronterers entre ambdues potències. Per Andorra aquests conflictes bèl·lics, pràcticament continus entre els segles xvi i xviii, foren una seriosa amenaça per poder conservar la seva independència. Alguns territoris propers i veïns a les Valls d'Andorra no van poder-se mantenir com a territoris independents a causa de voluntats pròpies o a conseqüència dels conflictes bèl·lics entre els francesos, els catalans i els castellans.

La incorporació de territoris propers i veïns a les Valls d'Andorra a la Corona d'Aragó o al Regne de França

Els territoris fronterers entre Catalunya i França com la Vall d'Aran, el Pallars Sobirà, la Cerdanya, el Vescomtat de

Castellbó i el Comtat de Foix tingueren un origen senyorial, com a les Valls d'Andorra, però foren incorporades a la Corona d'Aragó i després al Regne d'Espanya o al Regne de França. Us vull donar a conèixer de forma breu els moments d'incorporació d'aquests territoris a jurisdiccions reials, i que l'única conseqüència que tingueren per les Valls d'Andorra fou el canvi d'interlocutor per tractar els assumptes comuns amb aquests veïns, es a dir, amb els reis de la Corona d'Aragó i amb els reis de França.

La Vall d'Aran

El 1067, la Vall d'Aran fou incorporada al Regne d'Aragó, però ni Sanç Garcés II de Pamplona ni els comtes de Ribagorça en pogueren impedir la independència. Fins i tot, el 1167 s'hi establí una comunitat càtara. El 1169, fou cedida als comtes de Marçan i Bigorra i el 1172 als de Comenge, cosa que enfortí els lligams amb la Gascunya. El 1130, Alfons el Bataller va signar el tractat de l'Emparança, pel qual es vinculava la vall aranesa a la Corona d'Aragó.

En el marc de la Croada contra la Corona d'Aragó i amb el pretext de castigar les vexacions dels aranesos contra el comtat de Cominges, Eustaqui de Beaumarchais, senescal de Tolosa, ajudat per molts aranesos i en especial per Augèr de Berbedà, senyor de Lés, va envair la Vall d'Aran el 1283 amb un exèrcit que comptava entre 300 i 500 homes. Pel tractat d'Argelers de 1298, s'acordà que Felip IV de França cediria provisionalment l'administració de la Vall d'Aran a Jaume II de Mallorca, mentre es resolía el conflicte. El 26 d'abril de 1313 d'acord amb el Tractat de Poissy, Sanç I de Mallorca restitueix aquest territori al rei Jaume el Just d'Aragó.

El 1389, la Vall fou cedida als comtes de Monsó. L'any 1411 el Parlament català acceptà la proposta del síndic aranès de pactar la unió d'Aran al Principat. Durant el període 1430-1512 va ser de França.

Per l'Acta de Blois, del 18 de desembre de 1512, la Vall d'Aran tornà definitivament a la Corona d'Aragó, tot i què fou envaïda temporalment l'any 1597 pels hugonots del comte de Saint-Girons.

En 1717, durant la Guerra de la Quàdruple Aliança, fou ocupada per les tropes franceses del marquès de Bonàs

per ordre de James Fitz-James Stuart, sent restituïda pel tractat de Madrid de 1721.

El 1805 la Vall d'Aran fou posada sota la jurisdicció religiosa del bisbat d'Urgell en substitució del de Cominges, fou ocupada temporalment pels francesos entre el 1808 i el 1815, i incorporada al departament de l'Alta Garona el 1812.

La Vall d'Aran, per voluntat pròpia, s'integrà des de ben antic a la Corona d'Aragó i amb la promulgació del Decret de Nova Planta del 1716 fou incorporada al Regne d'Espanya amb la resta de territoris de l'antiga corona aragonesa.

El Pallars Jussà

El comtat de Pallars Jussà sorgí de la divisió del comtat de Pallars entre els fills del comte Sunyer I de Pallars, mort el 1011: Ramon IV de Pallars Jussà (1011-1047) i Guillem II de Pallars Sobirà (1011-1035) El comtat de Pallars Sobirà comprenia el nucli originari de l'antic comtat de Pallars: la conca alta de la Noguera Pallaresa. En acabar la Guerra civil catalana, el rei Joan el Gran es va començar a anomenar Marquesat del Pallars. Guillem II del Pallars Sobirà fou succeït pels seus fills Bernat I (1035-1049) i Artau I (1049-1081).

El comtat de Pallars Sobirà no fou un territori gaire cobejat, segurament per la seva pobresa, i restà com un reducte muntanyenc molt aïllat. Una situació molt semblant a la de les Valls d'Andorra.

L'any 1484, el rei Ferran el Catòlic va encarregar al comte de Cardona Joan Ramon Folc IV la conquesta del Pallars, la qual quedà consumada el 1488. Poc després, l'any 1491, el rei concedí el comtat de Pallars al comte de Cardona amb el títol de marquès.

Forma part del Regne d'Espanya. El Pallars Sobirà és un dels territoris fronterers amb les Valls d'Andorra.

La Cerdanya

El Comtat de Cerdanya fou un dels comtats catalans que es constituí en el territori de la Gòtia després de la conquesta franca. En els seus orígens, el Comtat de Cerdanya va incloure la vall alta del Segre.

El 870, Carles el Calb concedí els comtats d'Urgell i

Cerdanya a Guifré I (Guifré el Pilós), segurament fill de Sunifred d'Urgell-Cerdanya. Al cap de vuit anys, Guifré el Pilós rebé de Lluís el Tartamut les investidures dels comtats de Barcelona i Girona. El repartiment de l'herència de Guifré el Pilós va tenir com a conseqüència separar els comtats d'Urgell i Cerdanya, que havien estat units durant tot el segle IX.

El 1343 el rei Pere el Cerimoniós envaeix el regne de Mallorca i el reincorpora a la Corona d'Aragó. L'any 1659 com a conseqüència de la signatura del Tractat dels Pirineus, entre la corona hispana i el rei de França, una part de la Cerdanya s'incorporà a França. Precisament aquest territori també és fronterer amb les Valls d'Andorra.

El Vescomtat de Castellbò

El Vescomtat de Castellbò fou una jurisdicció feudal del comtat d'Urgell, originada en el vescomtat d'Urgell. Els vescomtes d'Urgell van incorporar el vescomtat de Cerdanya i la jurisdicció resultant va prendre el nom de Castellbò, de la Vall que el 989 els havia donat el comte Borrell II de Barcelona (Castell-Ileó transformat després en Castellbò.)

Pere I, vescomte d'Urgell, fou el primer a titular-se vescomte de Castellbò el 1126 després de l'enllaç amb Sibilla, hereva del vescomtat de Cerdanya. El seu net, Arnau es va casar amb Arnaua, vídua de Bertran de Tarascó, filla d'Arnau de Caboet, i hereva del senyoriu dels Caboet, de les valls de Cabó, Sant Joan i d'Andorra (com a feu del Bisbe d'Urgell), malgrat l'oposició del Bisbe d'Urgell. La seva filla Ermessenda era pretesa per Roger Bernat, fill del Comte Ramon Roger de Foix. Els disturbis que es van produir al comtat en motiu de la mort del comte Ermengol VIII van permetre a Arnau celebrar l'enllaç d'Ermessenda amb Roger Bernat, comte de Foix el 1208. El Vescomtat va passar a la seva filla Ermessenda que només li va sobreviure quatre anys i el 1230 el seu marit Roger Bernat II de Foix va assumir el govern del vescomtat.

El Vescomtat des d'aquell moment fou una dependència del Comtat de Foix i del Regne de Navarra.

L'any 1512, el sud del Regne de Navarra fou confiscat pel rei Ferran el Catòlic, juntament amb el Vescomtat de Castellbò, la Vall d'Àssua, la Vall de Sant Joan, les Valls

Restes del castell de Castellbò.

Foto: Asociación Española de los Amigos de los Castillos

d'Andorra i el lloc de Castelló de Farfanya. El 1513 ho va cedir a la seva esposa Germana de Foix. Aquesta en va vendre l'usdefruit a Lluís Oliver de Boteller (1528) però en conserva la nua propietat fins a la seva mort el 1537, moment en què es va incorporar de nou a la Corona d'Aragó, excepte les Valls d'Andorra. Fou un dels moments més perillosos per al manteniment del Cosenyoriu de les Valls d'Andorra com jurisdicció senyorial, com es veurà en un apartat posterior d'aquest article.

Els dominis del Bisbat d'Urgell

L'Església Urgellenca, regida durant més de dos segles (914-1122) per membres de les famílies comtals, entrà de ple en el joc del sistema feudal, que li permeté de formar-se un extens patrimoni senyorial, el qual, entre altres poblacions i territoris, incloïa la ciutat d'Urgell, les Valls d'Andorra, la Vall de la Llosa, la Vall d'Arques i la Ribera Salada, les viles de Sanaüja, Guissona i, des de 1257, la de Tremp. Això, però, l'obligà a una certa dependència del poder superior dels comtes. Tanmateix, la reforma gregoriana, introduïda al comtat d'Urgell durant els darrers anys del segle XI, precedida del canvi de la litúrgia visigòtica per la romana, reduïa aquelles intervencions dels laics en els afers eclesiàstics i aconseguia la plena llibertat de l'Església en els dominis espiritual i temporal. Altrament, el manteniment d'aquelles possessions originà una tibantor constant i unes incessants lluites, al llarg de tota l'edat mitjana, amb els Vescomtes de Castellbò i els seus hereus, els Comtes de Foix.

La Canònica o vida en comú dels servidors de la catedral existia ja al segle IX, però fou l'any 1010 quan fou restaurada i redotada convenientment. Aquesta comunitat, durant la baixa edat mitjana, tenia entre altres atribucions

▶ Catedral de la Seu d'Urgell.
Foto: Catalonia Welkome

la d'elegir el bisbe. A finals del segle XIII, la Canònica fou rellevada pel Capítol que, en l'àmbit civil, exerciria un ferm senyoriu territorial que li donava dret a tenir representació a les Corts catalanes. Això explica que Pau Claris i altres quatre canonges de la Seu d'Urgell haguessin assolit la presidència de la Generalitat de Catalunya.

Amb l'abolició del feudalisme (1811-1837) l'Església d'Urgell perdé la jurisdicció i els drets senyorials exercits en diversos indrets i poblacions del bisbat, llevat de les Valls d'Andorra.

El Comtat de Foix

Bernat, fill de Roger el Vell de Carcassona, va rebre al morir el seu pare (1012) les terres de Foix, al sud del territori, que probablement li van correspondre a la seva branca en el repartiment del comtat de Comenge del 935, i fou l'origen de la casa comtal de Foix. El títol de Bernat fou comte de Comenge i senyor de Foix que a la següent generació es va canviar per Comtes de Foix.

Els Comtes de Foix esdevenen Cosenyors de les Valls d'Andorra, juntament amb els Bisbes d'Urgell, pels acords establerts entre el Bisbe d'Urgell, Pere d'Urg, i el Comte de Foix, Roger Bernat III els anys 1278 i 1288.

La casa comtal es va unir l'any 1290 amb la de Bearn. Extinta va passar als Castellbò i als Grailly, i després

▼ Castell de Foix
Foto: Historyhit.com

als Albret i Navarra, per acabar essent incorporat a França en arribar a rei de França Enric, que ho era de Navarra. El Comtat fou incorporat a la corona el 1589 (decret d'annexió el 1607), mentre que Bigorra i Bearn no ho van ser formalment fins al 1620.

Entre els segles XV i XIX els territoris propers a les Valls d'Andorra deixen de ser una jurisdicció senyorial per convertir-se en una jurisdicció reial, ja sigui espanyola o francesa. Les Valls d'Andorra quedaren com un Senyoriu feudal envoltades de territoris amb jurisdiccions reials o republicanes de grans estats, però aconseguiren de forma estranya, no ser incorporades a cap d'aquests dos reialmes o repúbliques, tot i l'existència de moments compromesos i delicats, com es tractarà en la part final d'aquest article. A més d'Andorra, altres territoris europeus aconseguiren no ser incorporats a cap gran estat i arribar als nostres dies de forma excepcional com a estats independents. En dono conèixer la seva evolució i consolidació històrica com a territoris independents.

Els petits estats d'Europa actuals

El terme microestat es refereix a estats independents i no s'ha de confondre amb el terme micronació, que són autodeclarats i que no han estat reconeguts, per tant no són ni estats ni independents. D'acord amb una definició qualitativa els microestats també poden ser vistos com "estats protegits moderns", és a dir, els estats sobirans que han estat capaços de delegar unilateralment uns certs atributs de la sobirania a poders més grans a canvi de protecció per a la seva viabilitat política i econòmica en contra de les limitacions de la seva geografia o demografia. D'acord amb aquesta definició, només Andorra,

Liechtenstein, San Marino i Mònaco són considerats com a microestats.

Alguns estudiosos qüestionen la qualificació del Vaticà, també com un estat, argumentant que no compleix amb els criteris tradicionals de la condició d'Estat i que la condició especial de la Ciutat del Vaticà està probablement considerada com un medi d'assegurar que el Papa pot exercir lliurement les seves funcions espirituals. Tot i així, en aquest article es considera els microestats europeus com un conjunt de petits estats sobirans del continent europeu i les illes del voltant. En general s'inclouen Andorra, Liechtenstein, Malta, Mònaco, San Marino i Ciutat del Vaticà.

Quatre d'aquests estats són monarquies, tres principats -Andorra, Liechtenstein i Mònaco- i un papat -Ciutat del Vaticà-.

Els microestats europeus actuals són el resultat d'una evolució històrica que els ha fet arribar com a estats independents fins avui.

Com s'ha vist en apartats anteriors molts territoris inicialment independents foren incorporats a unitats estatals més grans. Tot i així, la història dels microestats europeus també contempla moments en què la seva independència fou eliminada de forma temporal o bé posada en perill. Us recomano que llegiu la història dels microestats europeus, plena de moments difícils per al manteniment dels seus territoris enfront la pressió d'unitats territorials més grans. Com a exemple, em centraré en el cas d'Andorra.

Moments perillosos pel manteniment de la jurisdicció d'Andorra (s. xvi-xviii)

Les Valls d'Andorra, un territori dels comtes d'Urgell (843-1133)

Tres segles després que els musulmans conquerissin la península Ibèrica, i traspassessin els Pirineus per atacar el Regne franc, l'any 732, Carles Martell els va derrotar en la batalla de Tours, frenant la seva expansió cap al nord, encara que continuaren assentats als Pirineus. Posteriorment Carlemany creà la Marca Hispànica i integrà Andorra a l'Imperi Carolingi l'any 817.

L'any 843 Carles II el Calb va cedir les Valls d'Andorra al

Comte d'Urgell Sunifred I. Amb l'expansió d'aquest comtat cap al sud, on hi havia terrenys més fèrtils, les zones muntanyoses van deixar de tenir interès per al Comte i, l'any 1133, Ermengol VI va cedir, a canvi d'una compensació econòmica tots els béns i drets adquirits sobre les Valls d'Andorra al Bisbe d'Urgell. Aquest, a canvi de protecció militar, va cedir els drets polítics, militars i judicials dels seus territoris a la família dels Caboet, tot i que va conservar la sobirania sobre Andorra. L'any 1185, Arnau de Caboet va contreure matrimoni amb Arnau I de Castellbò. Posteriorment el matrimoni de la seva filla Ermessenda de Castellbò amb Roger Bernat II de Foix, el 1208, va comportar cert domini d'Andorra per part del Comtat de Foix.

L'origen del Cosenyoriu de les Valls d'Andorra: els Pariatges de 1278 i 1288

Un pariatge és un condomini d'un territori entre dos senyors, generalment un senyor laic i un d'eclesiàstic. També s'anomena així el document que recull i tipifica aquest condomini.

A més dels pariatges d'Andorra, també és va signar un pariatge al Regne de Mallorca durant el regnat del rei Saç per afavorir la construcció, manteniment i organització d'una armada permanent per defensar el Regne. El pariatge de Mallorca fou abolit per les Corts de Cadis l'any 1812.

Es té notícia de la signatura d'un altre pariatge per un document del 1325, pel qual el Bisbe d'Urgell, Ramon Treballa, confirma un pariatge signat trenta anys enrere entre el Comte de Foix i Vescomte de Castellbó, i els prohoms i altres homes de l'Església d'Urgell.¹

Els pariatges més coneguts, per la seva transcendència, són els d'Andorra. Precisament els pariatges medievals entre el Bisbe d'Urgell Pere d'Urtx i el Comte de Foix Roger Bernat III (1278 i 1288) van permetre l'articulació posterior d'Andorra com a territori sobirà.

1. BNP, col·lecció Baluze, vol 81, fol.369v. Cartulari del s.xvii. Publicat al "Diplomatari de la Vall d'Andorra, s.xiv.

Com a conseqüència dels conflictes entre Roger Bernat III de Foix i Pere d'Urtx, el 8 de setembre de 1278 a la ciutat de Lleida es firma el primer pariatge a Lleida, que fixa els límits del poder de cada Senyor; aquest fet va representar la fundació del Principat d'Andorra i defineix les obligacions dels andorrans en matèria de delmes i assumptes militars s'estableix que compartiran les Valls d'Andorra i que els seus habitants pagaran els tributs als dos Senyors, de manera alternativa, cada any. Aquesta decisió va anar acompanyada d'altres condicions, com que l'exercici de la justícia havia de romandre en mans dels dos Senyors, que havien de nomenar els càrrecs que els representessin a les Valls i també els Notaris. Alhora que es crearen obligacions per a servir als Senyors en cas de guerra. El Pariatge de 1278 establia una "pau duradora i eterna", ja que tots dos renunciaven a fer la guerra en territori andorrà, clàusula que s'ha respectat amb el pas dels segles.

En aquest Pariatge també es resolgueren qüestions relacionades amb disputes entre ambdós Senyors a l'actual comarca de l'Alt Urgell, és a dir, sobre els feus a la Vall de Sant Joan, al castell d'Ós de Civís, al castell de Tor i a la Vall de Cabó. Així mateix també es pronunciaren sobre la possessió del Roca d'Arfa i permutaren el castell de Montferrer i el lloc d'Adrall, el castell i lloc de la Bastida d'Hortons, a més del lloc i Castell d'Adraén. El Bisbe d'Urgell va cedir al Comte de Foix els castells de Sallent, Galleuda, Cintinyà i Nargó i els seus termes. El Comte de Foix renunciava a les seves demandes sobre els castells de Montellà, de Bescaran i d'Arcavell. El noble foixenc havia de tornar al Bisbe el castell d'Aiguatèbia.

▼
Signatura dels Pariatges. Monument commemoratiu dels 700 anys. Casa de la Vall

Foto: Consell General

Com es pot documentar, el Bisbe d'Urgell i els Comtes de Foix es repartiren els dominis de diferents territoris de l'actual comarca de l'Alt Urgell, però no crearen cap cosenyoriu i aquests territoris acabaren sent integrats dins de la Corona d'Aragó. La creació d'un Cosenyoriu sí que es donà per la jurisdicció sobre les Valls d'Andorra. Aquest aspecte és clau per entendre la seva supervivència com a territori independent al llarg dels segles.

Deu anys després, el 6 de desembre de 1288 i en un lloc desconegut, el mateix Bisbe d'Urgell i Comte de Foix, signaren un segon Pariatge. El motiu fou la construcció d'una església fortificada a Sant Vicenç d'Enclar per part del Comte de Foix, des d'on podia vigilar les activitats del Bisbe d'Urgell. Aquest segon tractat atorgava, entre d'altres aspectes, el dret a nomenar per ambdues parts uns Notaris que ostentessin la seva representació al Principat. Des d'aquests Pariatges el Bisbe d'Urgell i el President de França (hereu actual dels drets de Foix) exerceixen de Cap d'estat d'Andorra com a Coprínceps.

Un cop establert i definit el règim jurisdiccional de les Valls d'Andorra el més difícil fou mantenir-lo i fer-lo respectar, i de moments perillosos n'hi hagué al llarg de la seva història com es veurà a continuació. En aquest capítol es presenten els moments delicats per a la història d'Andorra fins a la primera meitat del segle XVIII.

Segle XIV: el reconeixement de la jurisdicció cosenyorial i la breu incorporació de les Valls d'Andorra a la Corona d'Aragó

Al llarg del segle XIV la Corona d'Aragó va incorporar molts dominis senyorials. El perill que això passés amb les Valls d'Andorra també és donà. Per sort, no tingué conseqüències.

Durant la major part del segle XIV les relacions entre els reis de la Corona d'Aragó i Cosenyors de les Valls d'Andorra és de respecte, i fins de col·laboració. L'any 1328 el rei de la Corona d'Aragó, Alfons el Benigne, concedeix protecció i guiatge als homes del Vescomtat de Castellbó i de les Valls d'Andorra. L'any 1334, l'infant Pere, fill del rei de la Corona d'Aragó Jaume II, confirma als representants de les Valls d'Andorra els privilegis, franqueses i bons usos que els havien concedit els Comtes de Foix. Un altre exemple

d'aquestes bones relacions es donà l'any 1379 quan el rei Pere el Cerimoniós, en resposta a la súplica del Comte de Foix, eximeix del pagament del Dret del General per les mercaderies que entressin i sortissin del Principat de Catalunya. Si les Valls d'Andorra estiguessin integrades dins la Corona d'Aragó, no tindria sentit la concessió d'aquests tipus de privilegis.

En altres moments, però les pressions també es feren presents. Aquest segle, no estigué exempt de conflictes entre el Bisbat d'Urgell, el Comtat de Foix i la monarquia catalanoaragonesa. L'aspiració dels Comtes de Foix a ampliar les seves atribucions sobre Andorra provocaren hostilitats intermitents. En aquests conflictes participarà també la corona catalanoaragonesa, la qual immersa en un moment de crisi financera i patrimonial, reclamarà i exigirà uns drets sobre Andorra que mai li havien correspost com la jurisdicció de l'alta i baixa justícia (1324), la consolidació d'Andorra com a territori de la corona catalanoaragonesa (1365 i 1369), la prestació d'homenatge i de fidelitat, així com la percepció de la qüestia (1396-1397).²

El primer moment de perill per la jurisdicció de les Valls d'Andorra es donà durant el mes d'octubre de l'any 1396 quan les tropes de Mateu I de Foix van intentar una invasió del Principat de Catalunya amb cinc mil homes, fonamentalment de cavalleria, a través de la vall de la Noguera Pallaresa arribant fins a Conca de Tremp, passant a la vall del Segre fins a Camarasa, on els va sortir al pas Pere II d'Urgell, i va defugir la batalla, endinsant-se a l'Aragó per Montsó i Barbastre, retirant-se a Navarra per Ayerbe i d'allà al Bearn, perseguits per Pere II d'Urgell fins que la host va abandonar la Corona. Andorra fou temporalment incorporada a la Corona d'Aragó arran d'aquesta invasió i tornà al domini cosenyorial un cop acabada la invasió sense més conseqüència.

Malgrat tot, el règim de la Cosenyoria es mantindrà en els termes establerts en els Pariatges de 1278 i 1288.

Segle xv: El reconeixement de les institucions locals d'Andorra

L'any 1419 els Cosenyors de les Valls d'Andorra van confirmar el Consell de la Terra, format per dos o tres representants de cadascuna de les 6 parròquies, que tenia la funció de defensar els interessos locals. En aquest mateix privilegi s'autoritza al Consell de la Terra per a què pugui nomenar Síndic per poder gestionar aquells afers que afectin les Valls d'Andorra a l'exterior del seu territori. Amb això s'atorgaren plens poders al Consell per poder tractar i negociar amb les autoritats franceses, catalanes i castellanes les conseqüències de les guerres entre francesos, catalans i castellans prop de les nostres terres i amb conseqüències sobre elles.

Una de les qüestions a les que hagueren de fer front és a la demanda de prestació de serveis militars durant la guerra civil catalana entre el 1462 i el 1472.

Al llarg dels segles xvi, xvii i xviii, el perill per la supervivència de les Valls d'Andorra com a territori independent vindrà donat per les contínues guerres entre França, Catalunya i Castella al Pirineu Català.

Segle xvi

El segle xvi fou un dels moments en què es donaren més moments de canvis a la monarquia hispànica i al Regne de França com foren la incorporació de les possessions catalanes dels Vescomtes de Castellbó a la Corona d'Aragó, la promulgació del "Dret de Presentació" per al nomenament dels Bisbes d'Urgell, la incidència de les "Guerres de Religió", la presència del Tribunal de la Inquisició a Andorra i la incorporació dels drets jurisdiccionals dels Comtes de Foix a la monarquia francesa, situacions que van posar sobre la taula la situació jurisdiccional de les Valls d'Andorra.

La incorporació de les possessions catalanes del sud dels Pirineus dels Comtes de Foix a la Corona d'Aragó

L'any 1512 Ferran II d'Aragó, a fi d'evitar la consolidació de territoris d'influència francesa dins la península ibèrica, ordenà a les tropes capitanejades pel Duc d'Alba, l'ocupació de la part sud del Regne de Navarra, jurisdicció de Catarina i Joan d'Albret, reis de Navarra, comtes de Foix,

2. VELA, S. a "Història d'Andorra", ed.62.

vescomtes de Castellbó i senyors, amb el Bisbe d'Urgell, de les Valls d'Andorra. L'ocupació es produí de forma ràpida i sense gaire oposició. Pocs anys després s'incorporava a la corona castellana. De retruc també foren confiscades les possessions catalanes, és a dir, el Vescomtat de Castellbó, la Vall Ferrera, la Vall de Sant Joan (comprés el nucli d'Òs de Civís) la Vall d'Assua i el lloc de Castelló de Farfanya. Aquests territoris foren cedits l'any 1513 a l'esposa de Ferran II d'Aragó, Germana de Foix. Posteriorment foren venuts a carta de gràcia a Lluís Oliver de Boteller l'any 1528. Aquest els retornà a Carles I de Castella i Aragó l'any 1548. Antoni Fiter i Rossell explica la defensa dels territoris dels comtes de Foix i reis de Navarra quan exposa la biografia del Bisbe Pere de Cardona de la manera següent: “ *En lo temps de las Guerras que fou lo Rey Don Fernando de Aragó, a la Reyna de Navarra Doña Catarina, Comptesa de Foix, comptessa de Castellbó y Señora de las nostras Valls (tot lo que li guañà, y confiscà dit Rey, y se... , a excepció de nostras Valls que tornà a sos successors), avent Entrat Monseñor de Durban 4000 Gastons, Enviats per dita Reyna Doña Catharina, y son Marit, Joan Sire Albret, per nostras Valls, a Cathaluña, y fent molts mals en lo país de la Ciutat de Urgell, Vescomtat de les Valls de assua y Ferrera, y aturdit a la gent, juntà nostre bisbe, son germà lo duch de Cardona, y lo Vescompte de Rocabertí, y anà ala defensa de la Terra del Vescomptat, y sas Valls de assua i*

Germana de Foix. Foto: Wikipèdia, l'enciclopèdia lliure

Farrera”. Pere Cardona afavorí la incorporació de les possessions dels Comtes de Foix a la Corona d'Aragó a canvi que les Valls d'Andorra no hi fossin incorporades? Les Valls d'Andorra també foren incloses sobre el paper en aquella incorporació. La reina Germana envia un procurador per què prengui possessió d'aquestes en nom seu i en confirma els privilegis l'any 1514. A la pràctica la unió de les Valls d'Andorra a la monarquia hispànica no es feu efectiva, ja que en cap moment es deixa de pagar el tribut de la quèstia als Comtes de Foix i als Bisbes d'Urgell i aquests no deixen de concedir privilegis als habitants de les Valls d'Andorra, i per tant la incorporació de les mateixes sobre el paper és un error tendenciós. D'altra banda en el retorn dels territoris catalans a Carles I de Castella i Aragó l'any 1548, les Valls d'Andorra no hi foren incloses. També cal posar de manifest que cap rei de la Corona de Castella i Aragó s'intitulà mai Senyor de les Valls d'Andorra, ni en confirmà els privilegis jurisdiccional, protocol que sí duien a terme els Bisbes d'Urgell i els Comtes de Foix. El segle XVI és molt desconegut per la història però és possible, com a hipòtesis no confirmada, que el Bisbe d'Urgell, pogués tenir alguna implicació a veure en el procés del retorn de la independència d'Andorra respecte a la Corona d'Aragó, com es va donar amb el cas de l'aplicació del decret de Nova Planta al 1716 amb el bisbe Simeón de Guinda y Apeztegui, del qual se'n parlarà més endavant.

L'assistència dels Síndics de les Valls d'Andorra a la majoria de les Corts Catalanes entre els segles XVI i XVIII s'explica a partir de la necessitat del Consell General de poder defensar i renovar els privilegis comercials que els havien estat concedits. Aquesta situació no pot justificar la pertinència de les Valls d'Andorra a la Corona d'Aragó.

La promulgació del “Dret de Presentació” per al nomenament dels Bisbes d'Urgell

Un canvi important per al govern de les Valls d'Andorra es donà amb la concessió de la butlla *Eximie devotionis affectu*, l'any 1523, pel Papa Adrià VI a Carles I de Castella i Aragó, per la qual s'autoritzava al rei a presentar o suggerir les persones que es consideressin més aptes per a ocupar les seus episcopals. A partir d'aquests moments i fins als nostres dies, els monarques hispans influïren en la provisió

dels bisbes que havien d'ocupar la diòcesis d'Urgell, i per tant, en la provisió dels bisbes per al cosenyoriu de les Valls d'Andorra, amb què la corona exerceix cert control indirecte sobre el govern de les Valls d'Andorra, però decidí també en alguns moments. Aquest control d'Andorra mitjançant el Bisbe d'Urgell de ben segur que condicionaren les aspiracions de la monarquia hispànica i de l'Estat Espanyol a una possible incorporació del nostre territori.

La incidència de les “Guerres de Religió”

El detonant de las Guerres de Religió van ser les disputes religioses entre catòlics i protestants calvinistes, coneguts com hugonots, que es radicalitzaren per les disputes entre las famílies nobiliàries dels borbons i els guisa pel poder que abanderaren aquestes faccions religioses.

Tot i que els enfrontaments entre catòlics i protestants s'estengueren per tota Europa, en el cas d'Andorra les que tingueren afectació foren les guerres de religió de França. Van ser una sèrie d'enfrontaments civils que es dugueren a terme durant la segona meitat del segle XVI. Trobem fins a vuit guerres esdevingudes entre 1562 i 1598.

Aquesta guerra civil francesa es va convertir en una guerra europea ja que els diferents països europeus es van alinear amb un o altre dels corrents religiosos. A l'imperi austro-hongarès, Anglaterra, Suïssa i al sud de França, en especial a la Gascunya, al Bearn, al Llenguadoc i al Comtat de Foix es van imposar els principis protestants i calvinistes mentre que el regne hispànic es va convertir en el principal defensor del catolicisme.

La incidència de les guerres de religió a Andorra es posa de manifest durant els darrers trenta anys del segle XVI i afecta tots els aspectes de la vida andorrana. La situació d'Andorra va ser molt particular ja que de cop i volta es va veure governada per un Cosenyor catòlic, el Bisbe d'Urgell, i un altre Cosenyor hugonot, el Comte de Foix Enric II.

En primer lloc els Cosenyors nomenen oficials de justícia (Veguers i Batlles) que siguin afins a les seves creences i causes. Aquest fet ocasiona persecucions i intents de destitució del Veguer Joanot Ribot i del Batlle Nicolau Montanya acusats d'ajudar als bandolers hugonots. Un altre afer polític i que posa en qüestió les competències institucionals fou el del canillenc Miquel Vesiat, detingut i

empresonat a la Seu d'Urgell l'any 1582 per oposar-se a l'extradició d'Andorra d'un passador de cavalls luterà. Un escamot d'habitants de les Valls d'Andorra, molts dels quals eren de Canillo, ajudats per Alinsó, un dels personatges més murrís del moment, intenten alliberar el presoner sense èxit i també són detinguts. Finalment el virrei de Catalunya destitueix el Veguer episcopal Joan Roig de Castellví, causant del conflicte, i decreta una amnistia general per tots els detinguts.

La documentació escrita posa de manifest la por i inestabilitat social que es vivia a Andorra a causa de les incursions dels bandolers hugonots. La situació és tan crítica que els habitants amenacen l'any 1592 amb deixar el país si no es posa remei. Les incursions hugonotes tenien com principal objectiu les esglésies, i com a exemples 1587 van ser saquejades les esglésies de Sant Cerni de Canillo i de Sant Esteve d'Andorra la Vella.

La conversió al catolicisme del Rei de Navarra i Comte de Foix i la seva proclamació com a Rei de França va posar fi a les “Guerres de Religió” i va iniciar una nova etapa en la situació jurisdiccional de les Valls d'Andorra com es veurà més endavant.

La presència del Tribunal de la Inquisició a Andorra

Les Valls d'Andorra foren considerades un feu hugonot de la reina Joana III de Navarra i del seu fill Enric, el futur Enric IV de França, motiu pel qual el Bisbe d'Urgell, Francesc de Urries, Bisbe i Cosenyor d'Andorra entre el 1534 i el 1551, com esmenta Antoni Fiter i Rossell en el *Manual Digest*, introduí la Inquisició a les Valls d'Andorra, tal com s'havia fet en altres regions dels Pirineus. Aquest fet posa en perill la situació jurisdiccional d'Andorra ja que el Sant Ofici no només és limita a vetllar per la bona sanitat de la fe catòlica sinó que pretén usurpar competències del Consell General, com és posa de manifest en un document datat l'any 1592. El mateix Antoni Fiter i Rossell escriu textualment: “*A petició del Consell General introduí lo dit Senyor Bisbe lo Sant Tribunal de la Inquisició de Barcelona y vulgué subjectar-li sos vassalls*”.

Finalment el Rei de França, Enric IV, ordenà l'any 1601 l'expulsió del Tribunal de la Inquisició de les Valls d'Andorra, confirmant les competències dels tribunals civils

andorrans, és a dir, al Tribunal de Corts, en els casos de delictes contra la fe. Aquesta resolució no va ser precedida de cap petició per part del Consell de la Terra, sinó que fruit d'una informació. El rei de França veia la presència del Tribunal de la Inquisició a Andorra com una amenaça vers l'equilibri compartit en forma de Cosenyoriu sobre la jurisdicció de les Valls d'Andorra. No es coneix cap reacció en contra del Consell de la Terra a aquest manament.

La incorporació dels drets jurisdiccionals dels Comtes de Foix a la monarquia francesa

Un altre canvi decisiu per a situació jurisdiccional de les Valls d'Andorra es va donar amb la fi de les Guerres de Religió. El rei de Navarra Enric III i també Enric II Comte de Foix, fou proclamat rei de França el 1589, després d'haver renunciat a les seves creences calvinistes (París be val una missa) i d'haver-se promulgat l'edicte de Nantes (1598), que establia la llibertat religiosa a França. El centre de decisions sobre les Valls d'Andorra és traslladà de Foix a París. El Comtat de Foix va passar a anomenar-se País de Foix i els afers relacionats amb les nostres Valls per l'administració francesa: Consell d'Estat de Navarra, senescals o governadors del comtat de Foix, el Parlament de Tolosa o el Consell Sobirà del Rosselló i la Cerdanya.

La pretesa incorporació de les Valls d'Andorra dins el sistema administratiu francès fou el motiu d'un plet que s'inicià el 1611 entre el Consell de la Terra i Adrien de Monluc, comte de Carmaing, senescal o governador del Comtat de Foix.

Enric IV, rei de França, rei de Navarra, comte de Foix i cossenyor de les Valls d'Andorra

Foto: Convent dels Recolets a París

L'enfrontament s'inicia a partir d'un manament del senescal als habitants de les Valls d'Andorra sobre el pagament del dret de Gabella per la sal. El Consell de la Terra va basar la seva defensa en el fet que el governador del Comtat de Foix no tenia cap dret jurisdiccional sobre les Valls d'Andorra, i de fet, els habitants de les Valls es van negar a reconèixer-lo com a governador. El Consell d'Estat de Navarra, en la sessió celebrada el 18 d'agost de 1611, amb la presència del rei, resol que el Comte de Carmaing fos mantingut com a lloctinent del rei en les terres sobiranes d'Andorra, sense perjudici dels Pariatges i altres franquícies i privilegis que els havien estat atorgats. Tot i així, no hi cap constància documental de cap jurament de fidelitat de les autoritats andorranes als governadors del País de Foix, reconeixent-los com a lloctinents.

Després de la Revolució Francesa, els drets jurisdiccionals sobre les Valls d'Andorra passaren al president de la República Francesa, tal com es manté fins avui.

Durant el segle XVI el règim jurisdiccional d'Andorra tornà a superar moments difícils, amb que tot i així, en surt reforçat.

Al segle XVII van continuar els moments de perill.

Segle XVII: Situació delicada a Andorra en motiu de l'esclat de la Guerra dels Segadors (1640-1652) i per la signatura del Tractat dels Pirineus (1659)

La guerra entre francesos, catalans i francesos al Pirineu català continuaren durant la major part del segle XVII. La que suposà un altre moment de perill per la jurisdicció d'Andorra fou la Guerra dels Segadors.

La incidència de la Guerra dels Segadors a Andorra (1640-1652)

La Guerra dels Segadors és un conflicte bèl·lic que s'estengué entre el 1640 i el 1652, entre la Corona de Castella i el Principat de Catalunya, donada la negativa de les autoritats i habitants de Catalunya a participar en les despeses i aportar soldats en motiu de la Guerra (Guerra dels Trenta Anys) que mantenien França i Castella. Castella obrí un front de guerra a la frontera entre el Rosselló i Catalunya, amb l'ocupació per part dels castellans del Castell de Salses. Això provocà una revolta de les autoritats

i del poble de Catalunya contra el rei de Castella, Felip IV, i el seu favorit, el Comte Duc d'Olivares.

L'any 1641, les autoritats catalanes acorden demanar ajuda a França per defensar el seu territori i com a contrapartida s'integren a la jurisdicció del rei de França, Lluís XIII. Amb la incorporació del Principat de Catalunya a la Jurisdicció del rei de França, l'any 1642, el rei de França i Cosenyor de les Valls d'Andorra, segresta els béns temporals que com a Bisbe d'Urgell tenia Pau Duran, al qual es va acusar d'anar en contra dels interessos del Principat de Catalunya i de col·laborar amb les tropes castellanès. El bisbe va haver de fugir de la Seu d'Urgell. El segrest, pel que fa a les Valls d'Andorra, va tenir conseqüències en la situació jurisdiccional i tributària. Els càrrecs de justícia que havia nomenat el Bisbe d'Urgell (Veguer i Batlle) foren destituïts i tornats a nomenar en nom del rei de França. En l'àmbit tributari foren confiscades les rendes i emoluments que percebia el Bisbe d'Urgell de les Valls d'Andorra, com la quèstia, la manjària i els delmes. Aquest segrest va crear un greu conflicte entre les autoritats catalanes pro-franceses i el Capítol de la catedral de la Seu d'Urgell, ja que aquest considerava que quan la seu episcopal es trobava vacant, havia de ser el Capítol qui havia de rebre les temporalitats del Bisbe i no la Generalitat de Catalunya. Aquesta situació fa que durant els anys que va durar la incorporació del Principat de Catalunya a França (1641-1652) i el segrest només es reconeguessin les autoritats nomenades pel Cosenyor francès i que el capítol d'Urgell reclamés amb insistència el pagament d'unes rendes que les autoritats andorranes no podien lliurar perquè el mateix rei de França i Cosenyor de les Valls d'Andorra havia manat que es lliuressin al senyor de Beauregard, abat d'Aunís. El Consell de la Terra va acatar el manament del segrest, però també va defensar el règim jurisdiccional Cosenyorial de les Valls d'Andorra.

El retorn del Principat de Catalunya a la sobirania del rei Felip IV de Castella i III d'Aragó, l'any 1652, motivà que la situació jurisdiccional d'Andorra tornés a la situació anterior a la de 1642, la qual quedà reconstituïda amb el nomenament de Juan Manuel de Espinosa com a Bisbe d'Urgell l'any 1655.

Tot i aquest moment convuls, en cap moment es qüestiona

de forma clara la situació jurisdiccional de les Valls d'Andorra com a Cosenyoriu, ja que el segrest es produí contra la persona de Pau Duran, no contra el bisbat d'Urgell ni el Cosenyoriu episcopal d'Andorra. No s'ha d'oblidar que va ser el Principat de Catalunya la que es va posar sota la jurisdicció del rei de França, del qual les Valls d'Andorra no en formaven part pel que fa a la seva jurisdicció. Tot i així, si Catalunya no hagués retornat a la sobirania de la monarquia hispànica, hagués estat més fàcil que la incorporació de les Valls d'Andorra al Regne de França hagués estat molt factible.

La signatura del Tractat dels Pirineus (1659) no afectà la situació jurisdiccional de les Valls d'Andorra

La guerra iniciada entre les corones de Castella i França, iniciada l'any 1635, en el marc de la Guerra dels Trenta Anys, finalitzà l'any 1659 amb la signatura del Tractat dels Pirineus. A partir del que s'estableix en aquest tractat, Castella conserva els territoris flamencs però a canvi cedeix a França una part dels territoris pirinencs del Principat de Catalunya. El territoris catalans lliurats a França foren el Rosselló, una part de la Cerdanya, el Conflent i el Vallespir. La part de la Cerdanya guanyada per França arriba a la mateixa frontera nord-est de les Valls d'Andorra pel costat de la Vall de Carol.

No hi constància documental de què fossin objecte de negociació. De ben segur que els representants francesos van respectar la voluntat del rei Lluís XIII, el qual durant el setge de Perpinyà l'any 1643 va declarar que no volia que Andorra fos unida ni agregada al Principat de Catalunya ni als comtats del Rosselló i la Cerdanya si no que restés "*com antes*" (sic) com a terra sobirana del rei de França, no subjecta a l'Audiència Reial de Catalunya ni al Parlament de Tolosa.

D'altra banda cal tenir en compte que les Valls d'Andorra no tenien cap valor estratègic ni econòmic, a més ja eren sota la jurisdicció del rei de França i la monarquia hispànica s'hi trobava present a través del Bisbe d'Urgell. Per tant, no tenia cap sentit que entressin a formar part d'una negociació en la qual per les parts implicades, la situació jurisdiccional que hi havia sobre el nostre territori ja estava resolta. Tot i així, la delimitació de la frontera entre Espanya

i França a partir de la carena pirinenca alimenta, durant els segles XVIII, XIX i XX, les pretensions de la comuna de Merens i l'Ospitalet sobre la Solana d'Andorra, per la qual s'enfronten amb els Comuns de Canillo i Encamp.

Així com al segle XVI el perill més real per la jurisdicció d'Andorra fou una possible incorporació a la Corona d'Aragó, al segle XVII el perill va existir a partir d'una possible incorporació al Regne de França.

Al segle XVIII el perill pel manteniment del Cosenyoriu fou novament una possible incorporació de les Valls d'Andorra al Regne d'Espanya.

Segle XVIII: Conseqüències de la Guerra de Successió i la promulgació del "Decret de Nova Planta" per a Andorra

Un dels moments més crucials per al manteniment de les Valls d'Andorra com a territori neutral o independent el trobem a principis del segle XVIII quan un cop acabada la Guerra de Successió Espanyola s'estableix el decret de "Nova Planta" a Catalunya. En un primer moment, les autoritats borbòniques consideren que les Valls d'Andorra també havien d'estar subjectes al decret. La reacció decisiva del Bisbe Simeón de Guinda y Apeztegui va aconseguir que el decret de "Nova Planta" finalment no afectés a les Valls d'Andorra. Aquest fet ha de ser considerat com un punt i a part en el començament d'una nova etapa de la història d'Andorra.

El darrer rei de Castella i Aragó de la Casa d'Habsburg, Carles II, va morir sense descendència l'any 1700. Anys enrere la qüestió successòria dels regnes peninsulars s'havia convertit en un afer internacional, ja que l'elecció del nou monarca podia alterar l'equilibri de forces entre les potències europees. Tant Lluís XIV de França, de la Casa dels Borbons, com l'emperador Leopold I del Sacre Imperi Romà Germànic de la Casa d'Habsburg, al·legaren drets a la successió espanyola, ja que els dos estaven casats amb infantes castellanques filles del rei Felip IV, pare de Carles II. Els candidats al tron foren el Duc d'Anjou, Felip, que regnaria a Espanya com a Felip V i l'Arxiduc Carles d'Àustria que hauria pogut ser Carles III d'Espanya. La victòria de les tropes de Felip V en el que es coneix com a Guerra de Successió Espanyola (1705-1715) li donà l'accés al tron.

La derrota catalana de 1714 al final de la Guerra de

Successió també va representar la pèrdua de la majoria de lleis i totes les institucions d'autogovern del Principat, com el Consell de Cent, les Corts i la Generalitat. És va dur a terme una castellanització de les institucions de govern, amb que s'aconseguia la unitat administrativa dels antics territoris de la Corona de Castella i de la Corona d'Aragó. A Navarra i al País Basc es van mantenir, però, els seus furs. Naixia l'Estat Espanyol.

L'eina jurídica per fer-ho va ser el decret de Nova Planta (1716), publicat el 16 de gener de 1716, text que fixava un model centralitzat i uniformitzat amb la resta d'Espanya. A partir del decret de Nova Planta el capità general va passar a ser la màxima autoritat política i militar del Principat, ja que representava al rei i presidia la Reial Audiència, una institució que tenia funcions de govern i administració de justícia i que depenia directament del rei.

Es va substituir l'estructura tradicional en vegueries pels corregiments, divisions administratives artificials en què un corregidor designat per Felip V controlava directament les diferents autoritats municipals. Els veguers i els batlles, representants polítics i judicials del rei al territori, van ser fulminats i en el seu lloc es va imposar la figura del corregidor, un militar castellà subordinat al capità general, que feia les funcions de governador d'una unitat territorial.

El Bisbe d'Urgell i Copríncep d'Andorra, Simeón de Guinda y Apeztegui, va prendre un clar posicionament en defensa dels drets d'Andorra i dels Coprínceps davant les pressions derivades del decret de Nova Planta de Felip V del 1716 i de la seva aplicació a Catalunya per part de les noves autoritats espanyoles.

El Copríncep estava molt informat del què es volia dur a terme amb les institucions del Principat de Catalunya, i abans de la promulgació del decret del 16 de gener de 1716, ja manava al Consell de la Vall d'Andorra que no obeïssin les ordres dels sotsdelegats de l'intendent general del Principat de Catalunya, sinó solament les seves o les del Rei de França, i ho feia des de Balaguer el 3 de febrer de 1715. L'any següent el Consell de la Vall comunica al Bisbe-Copríncep que només obeirà les seves ordres i no les del governador. El Bisbe Simeón de Guinda y Apeztegui va aconseguir demostrar que les Valls d'Andorra eren un

Portada del Decret de Nova Planta del 1716
Foto: Biblioteca de Catalunya

territori que no formaven part del Principat de Catalunya i que tenien un regim jurisdiccional basat en el Cosenyoriu del Bisbe d'Urgell i del Rei de França.

Un cop més, la història d'Andorra inicià un període de canvi a conseqüència d'una situació generada fora de les nostres fronteres. Què hi tenien a veure els andorrans en el conflicte successori del rei de Castella i Aragó, Carles II? Res, deurien pensar que ja s'ho farien... Què hi feien els homes d'Andorra en mig d'una guerra que enfrontava a catalans i francesos? Doncs com que el Pirineu va ser un dels camps de batalla d'una guerra que no era la seva, nadar i guardar la roba, mantenir la seva neutralitat i no comprometre el país. Per aconseguir-ho van haver de compensar les demandes de suport econòmic i material a tots els contendents. Com va dir després Antoni Fiter i Rossell: amagar el cap sota l'ala i esperar que vinguin temps millors...

Per què el decret de Nova Planta s'havia d'aplicar també a les Valls d'Andorra? Doncs perquè es va partir d'un error de principi: considerar que les Valls d'Andorra formaven part del Principat de Catalunya quan eren un territori no incorporat a Catalunya ni a França. Eren les Valls neutres d'Andorra. Cal destacar també la capacitat dels andorrans per adaptar-se a les diferents situacions. Es creu que al principi de la guerra i durant bona part de la mateixa van simpatitzar amb la causa de l'Arxiduc Carles, com passava també a la Catalunya interior més rural, però un cop acabada la guerra es van declarar fervents reconeixents del rei Felip V. En el fons tant era un rei com l'altre, el que

volien era estar tranquils i continuar com terra neutra entre França i Espanya.

En què va afavorir la no afectació del decret de Nova Planta a les Valls d'Andorra? Sense originar-ho ni participar-hi, l'aplicació del decret de Nova Planta al Principat de Catalunya va comportar la desaparició de les seves estructures jurídiques i institucionals pròpies, de la seva llengua, costums i tradicions i que quedessin homologats dintre el sistema administratiu espanyol, perdent la seva identitat nacional. Aquest fet va comportar que Andorra quedés com un reducte de la Catalunya que era obligada a canviar, i va poder conservar la seva situació jurisdiccional, les seves institucions, la seva llengua, els seus costums i les seves tradicions. Amb això, es desmarcava de la història de Catalunya i amb el pas del temps es convertiria en un territori que caminaria cap a la seva independència i al seu reconeixement com a estat.

Consideracions finals

La història d'Europa posa de manifest que a partir de la baixa edat mitjana s'inicia un procés per crear estructures territorials cada cop més amplies, ja siguin regnes o repúbliques. Els petits senyorius van anar desapareixent per enfortir el concepte d'hegemonies territorials, i fins tot ocupar territoris veïns per ser encara més grans. A més territori, més riquesa. És una visió extensiva de l'economia. Aquesta situació provoca nombrosos conflictes bèl·lics entre els grans estats.

Només sis territoris, Andorra, Malta, Liechtenstein, San Marino, Mònaco i la Ciutat del Vaticà han aconseguit sobreviure fins els nostres dies com a territoris independents. Sembla un miracle fruit de la ironia dels destins dels pobles. Tot i així, aquest procés de supervivència no va ser senzill i el que avui es coneix com a microestats europeus van veure perillar la seva independència en molts moments. El microestats ara son reconeguts a Europa i a la resta del món com a estats sobirans, i han de ser respectades les seves particularitats i necessitats a l'hora encaixar-se amb la resta d'estats europeus, molt sovint macroestats europeus.

El cas d'Andorra contrasta amb la sort o la mala sort, segons es miri, que varen patir els seus territoris veïns, els

quals varen ser incorporats a França o a Espanya. La clau de la supervivència d'Andorra com a territori inicialment neutral i després independent es troba en la supervivència del sistema jurisdiccional basat en el Cosenyoriu. El respecte als Pariatges signats l'any 1278 i 1288 per part de la monarquia hispànica, el Regne d'Espanya, el Regne de França i la República Francesa han contribuït de forma decisiva en que avui Andorra sigui un Copríncipat, malgrat sigui conegut com a Principat. La història d'Andorra i de la seva supervivència com a territori independent no es pot deslligar de la història del Bisbat d'Urgell, amb la catedral com a edifici de referència, ni la del Comtat de Foix, amb el seu castell com a edifici més emblemàtic. Per aquest motiu, la proposta de la candidatura supranacional presentada a la UNESCO per Andorra, França i Espanya per esdevenir patrimoni de la humanitat hauria de ser acceptada. Seria una bona iniciativa per a tenir present i reconèixer els lligams històrics permanents entre Andorra, la Seu d'Urgell i Foix.

Fonts bibliogràfiques

- ANTHONY, Richard. *Recherches sur la situation politique de l'Andorra au XVème siècle*. a "Melanges Iorga, pàg. 41-64, 1933.
- BAIGES, Ignasi; FAGES, Mariona. *Diplomatari de la Vall d'Andorra, segle XIV*. Andorra: Govern d'Andorra, 1993.
- BASCOMPTÉ, Domènec. *Diplomatari de la Vall d'Andorra segle XVII*. Govern d'Andorra. Andorra la Vella, 1997.
- BASCOMPTÉ, Domènec. Factors sociopolítics. A: *Andorra, un profund i llarg viatge*, p. 225-251. Govern d'Andorra/Fundació Crèdit Andorrà. Andorra la Vella, 2009.
- BUYREU, Jordi. *Diplomatari de la Vall d'Andorra. S.XVIII*. Govern d'Andorra. Andorra la Vella, 2012.
- BUYREU, Jordi. Aspectes polítics i socials a l'Andorra de l'època moderna. Dins: VELA, Susanna (Coord.), *Història d'Andorra de la prehistòria a l'edat contemporània*, p. 217-238. Edicions 62. Barcelona, 2005.
- CODINA, Olivier. *De fer et de laine: les vallées andorranes du XVIème au XIXème siècle*. Perpinyà: Presses Universitaires de Perpignan/Fundació Julià Reig. Perpinyà, 2005.
- FITER I ROSSELL, Antoni. *Manual Dígest*. Molt Il·lustre Consell General. Andorra la Vella, 1987.
- GUILLAMET, Jordi. *Aproximació a la història social, econòmica i política d'Andorra, s. IX-XIII*. Molt Il·lustre Consell General. Andorra la Vella, 1988.
- VELA, Susanna. *Diplomatari de la Vall d'Andorra (s. XV)*. Govern d'Andorra. Andorra la Vella, 2002.
- VELA, Susanna. Andorra entre els segles XII-XV. Dins: VELA, Susanna (Coord.), *Història d'Andorra de la prehistòria a l'edat contemporània*, p. 105-152. Edicions 62. Barcelona, 2005.